

Ion Budai-Deleanu

Țiganiada

sau

TABĂRA ȚIGANILOR

MINERVA

București, 2018

CUPRINS

Prolog	3
Epistolie închinătoare către Mitru Perea, vestit cântăreț!.....	5
Cântecul I.....	11
Cântecele II-III.....	49
Cântecul IV.....	51
Cântecul V.....	86
Cântecul VI.....	87
Cântecele VII-VIII	116
Cântecul IX.....	118
Cântecul X.....	157
Cântecul XI.....	198
Cântecul XII.....	199
Cronologia vieții și a operei.....	235
Repere istorico-literare	237

PROLOG

Să fie preceput ș-alte neamuri a Europei prețul voroavei și dulceața graiurilor bine rânduită, adecă ritorica și poesia, cum au înțalesu-o elinii și romanii, o! câți eroi slăviți să ar ivi dintre varvari, sau doară din cei ce să numea sălbateci, pe carii oameni luminați lipsind întru neamul lor și pe vremile când au trăit un Omer ș-un Virghil, vecinică i-au acoperit nepomenire. Ș-unde era Ector, cel a Troii naltă sprijană, și Ahil, tăria și zidul grecilor, de nu să ar fi născut cântărețul Omer?

Deci nu pentru că numa Ellada și Roma au putut naște oameni înalți și viteji luminați ne mirăm cetind viețile slăviților eroi elinești și romani, ci mai vârtos pentru că Ellada și Roma au crescut oameni întru podoaba și măiestria voroavei deplin săvârșiți, carii cu suptirimea și gingășia condeiului său au știut într-atâta frumsăța pe eroii săi, cât noi astezi, necunoscând pe alții asemenea, ne uimim de mare-sufleția, naltă-cugetarea, bărbăția ș-alte vârtuți a lor; și doară nu luom sama că mai mare partea întru aceasta este a scriptoriului.

Luând firul istoriiei neamului nostru românesc, de când să au așezat în Dacia, câți și mai câți bărbați, cu tot feliul de vârtuți strălucitori, am cunoaște doară acum, deacă să ar fi aflat între români, din vreme în vreme, bărbați care să fie scris viața lor și cu măiestru condeiu împodobindu-le fapte și înălțându-i după vrednicie, să îi fie trimis strănepoților viitori. La lipsa unor ca acești autori, acum pre toate acele persoane luminate, din căruntele veacuri, ceața uităciunii i-au acoperit.

Puține raze a mărimii lor, cu carele viețuind strălucea, au putut străbate la noi.

Și unde aflăm la istorie un eroe asemenea lui Ștefan, principul Moldaviei, sau unui Mihaiu, domnului Ugro- vlahii, cărora nu lipsea numai un Omer, ca să fie înălțați preste toți eroii.

Răvărându-să întru mine nește scânteii din focul ceresc a muselor, bucuros aș fi cântat doară pre vreun eroe dintru cei mai sus numiți; însă, băgând de samă că un feliu de poezie de aceste, ce să chiamă epicească, poștește un poet deplin și o limbă bine lucrată, nesocotită dar ar fi să cânt fapte eroicești, mai vârtos când nice eu mă încredințaz în putere, iar neajungerea limbii cu totul mă dezământă¹.

Cu toate aceste, răpit fiind cu nespună poftă de a cânta ceva, am izvodit² această poeticească alcătuire, sau mai bine zicând *juicăreacă*, vrând a forma ș-a întroduce un gust nou de poezie românească, apoi și ca, prin acest feliu mai ușoare înainte deprinderi, să să învețe tinerii cei de limbă iubitori a cerca și cele mai rădicate și mai ascunse desigururi a Parnasului, unde lăcuiesc musele lui Omer și a lui Virghil!

Eu, spuind adevărul, vrui să mă răpez într-o zburată³ tocma la vârful muntelui acestui, unde e sfântariu⁴ muselor, ca să mă deprind întru armonia viersului ceresc a lor. Dar ce folos! - căzui și eu cu mulți alții depreună, și căzui tocma într-o baltă unde n-auzii numa⁵ broaște cântând!

Pentru aceasta până la un alt prilej, când mi să va lovi să beu din fântâna curatelor surori, primește, iubite cetitoriu, cu bună voință această izvoditură⁶!... și socotește cu priință, aducându-ți purure aminte că apa de baltă niceodinioară⁷ nu este limpede ca de fântână.

Leonachi Dianeu

¹ Dezământa - a abate (de la o hotărâre)

² Izvodi- a compune, a scrie

³ Zburată - zburătură

⁴ Sfântariu - sanctuar

⁵ Numa, numai - decât

⁶ Izvoditură - scriere, operă literară

⁷ Niceodinioară - niciodată

EPISTOLIE ÎNCHINĂTOARE CĂTRE MITRU PEREA, VESTIT CÂNTĂREȚ!

Treizeci de ani au trecut, drăguț Pereo, de când eu fui silit a mă înstrăina din țara mea. De atunci încoace, usăbite țări am trăpădat¹; dar ca să-ți arăt în scurt toate pășirile mele, ascultă și judecă.

Întii, invitându-mă zburătăția² minții mele încă necoapte, când să încep războiul cel de pe urmă a nemților cu turcii, mă făcui volentiriu. Păciundu-să apoi lucrurile precum știi, fiindcă primisăm slujbă la austrieni, fui trimis asupra franțozilor și supt Mantua căzui rob. De-acolo trimis fiind la Gallia, întru prinsoarea delungată, dobândii prilej a învăța carte și mai multe limbi, procopsindu-mă³ mai vartos la învățătura oștenească. În urmă primii slujbă la franțози și, purtându-mă bine, în scurtă vreme ajunsăi căpitan.

În urmă, cu oaste care fu trimisă la Eghipet, m-afflai și eu. O, cu câtă bucurie făceam eu acea călătorie, socotind

¹ Trăpăda - a hoinărit încolo și încoace, a alerga

² Zburătăția - avânt, elan

³ Procopsi - a învăța, a se instrui

că acolo voi s-aflu doară cuibul strămoșilor noștri și neamul nostru adevărat!... Căci auzisăm totdeuna, și deobște să zice, cum că soiul nostru țigănesc să trage de la Eghiptet și purcede din faraonii cei slăviți.

Însă, iubite Pereo, în zădar fu toată cercarea mea, că nu aflai nicio urmă de adevărați strămoși noștri: și mă încredințai spre mahnirea mea cum că țiganii noștri și la Eghiptet tot aceiași sunt ca și pe la noi, adecă defăimați și de toți urgisiți, ce nu vor să păzască nicio rânduială sau să să îmbunătățeze cu năravuri mai polite¹, sau să-și lumineze mintea cu învățături alese.

Fiind eu în Eghiptet mai la toate bățăliile de față, s-au întâmplat pe mine o nenorocire, că trecând un glonț² de tun aproape, mi-au ușurat un picior și-am rămas *invalid*. Deci am luat slobozie de la slujbă oștenească. De-atuncia tot aici sunt la Eghiptet. Dar – crezi-mă sau ba? – cu toate aceste, nu-mi pociu scoate din inimă dorul țării în care m-am născut; și macar trăiesc aici în prisos de toate, totuși spre fericirea deplin patria-mi lipsește.

Având aici vreme de ajuns, mă îndeletnicesc mai mult cu cetera³ și cu cântări. Am dat în cunoștință cu mulți de ai noștri, iar mai vârtos cu Mârza. O, să-l cunoștri ce ales om e acela! și doar unul dintru toți, care are iubire de neam și râvnă călduroasă de-a aduce pe soiul nostru la oarecare rânduială. Acesta mi-au deschis ochii întru multe, iar mai vârtos pentru purcederea noastră, căci au fost născut și crescut acolo de unde ne-am dezghinat⁴ noi, nefericiții. După cum spune el, noi suntem din India și limba noastră să grăiește acolo până în zioa de astezi; însă pentru aceasta ți-oi scrie de altă dată.

¹ Polit – civilizată, rafinată

² Glonț – ghiulea

³ Ceteră – vioară

⁴ Dezghina – a se despărți

Întru altele, și această istorie care Ț-o trimit, pe care am tituluit-o¹ *Țiganiada*, mai mare parte este alcătuită din spusele lui: căci un strămoș a lui au fost pe vremea lui Vlad Vodă cu turcii în Țara Muntenească. Din gura acelui au luat moșu-său, apoi tată-său, de la care au auzit spuind dânsul.

Drept aceasta, aducându-mi aminte de țara în care m-am născut, măcar că noao ne este mașteră², multe cântam eu de-ale noastre, amegind vremea în ceasurile mele mâhnicioase. Aceasta fu pricina și aceștii izvodiri³ poeticești, care în ce dată o pusăi la cevaș rânduială, gândii la tine, drăguț Pereo, și hotărâi ca de s-ar tâmpla acest făt întâi născut al mieu să iasă cândva la lumină, ție să Ți-l închin, pe care am cunoscut măiestru cântăreț și viersuitoriu mai ales a vremilor noastre!

Priimește dară în semnul vechii pretenii ca un dar, pârga ostănelii mele și-Ți adă aminte în zilele tale fericite de prietenul tău Dianeu!... Adevărat că de pe acest nume nu mă vei cunoaște, căci pribegind eu din țară, l-am schimbat; dar ție-Ți voi da chieia, ca să poți intra la taină. Eu mă chiem acum Leon Dianeu, sau Leonachi Dianeu (precum știi tu bine că la noi în Țara Muntenească, ba și la Moldova, toți ș-adaugă numele cu *achi* sau *cachi*, după grece, fiindcă sună mai cilibiu⁴; adecă, în loc de Leonaș sau Leonuț, ei zic Leonachi ș.c.). Dar să știi că acest nume, Leon Dianeu, cuprinde în sine întreg numele mieu prin strămutarea slovelor sau *anagramă*⁵.

Deacă-Ți vei aduce aminte de toți cunoscuții și de unul care, odată trecând prin Sasreghen, unde erai

¹ Titului - a intitulata

² Mașteră - mamă vitregă

³ Izvodire - scriere, operă

⁴ Cilibiu - nobil, distins (în sens ironic)

⁵ Anagramă - schimbare a ordinii literelor într-un cuvânt

atunci, te-au căutat și au împrumutat o cronică scrisă cu mâna de la tine, îndată vei ști cine sunt. Pentru aceasta și numele tău este strămutat prin anagramă, căci am avut multe pricini la aceasta, ca să nu știe toți cine este izvoditoriul¹ aceștii poezii și cărui s-au închinat.

Am înțales eu aici că și tu ai scris ceva foarte bun pentru țigani și, scriind adevărul, ai atins pe voivodul cum să cade, care, de cându-i, n-au suferit neamul său și n-au făcut niciun bine, ci numai au strâns parale, ca să îmbuibeze pre boieri. Doamne, când va fi să mai ajungă alt voivod, care iubește pe ai săi? Eu socoteam că voi auzi cât de curund că pe tine au rădicat ceata voivod, dar, bag de samă, nătărăul acela tot trăiește și împute lumea!...

Scrie-mi, rogu-te, cum vă aflați, că eu încă mă țin de ceata voastră și nu mă am lăpădat până acum; ba zioa și noaptea pentru dânsa lucru ș-ostănesc.

În cât e pentru firea aceștii alcătuirii a mele, adevă a *Țiganiadei*, am să-ți aduc aminte cum că eu învățând lătinește, italienește și franțozește, întru care limbi să află poezii frumoase, m-am îndemnat a face o cercare: de s-ar putea face ș-în limba noastră, adevă cea românească (căci a noastră cea țigănească nu să poate scrie și puțin o înțăleg), cevaș asemenea; ș-am izvodit această poveste pe care după limba învățată am numit *poemation*, adevă mică alcătuire poeticească, întru care am mestecat întru adins lucruri de șagă, ca mai lesne să să înțăleagă și să placă. S-află într-însa și critică, pentru a cării dreaptă înțălegere te poftesc s-adaugi oarecare luări-aminte, căci știu bine că vei înțălege ce-am vrut eu să zic la multe locuri.

Iară cât privește faptul istoricesc, pentru Vlad Vodă, că au fost așa pecum l-am scris eu, dovedesc cu scriptorii

¹ Izvoditoriu - autor

de la Vizant, precum vei ști tu bine; iar de țigani, că Vlad Vodă i-au armat oarecând împotriva turcilor, scriu ș-unele cronice, scrise cu mâna, muntenești; însă istoria alcătuită într-acest chip este ostăneala mea, ce am pus-o în stihuri, după izvodul ce am aflat la mănăstirea Cioarei în Ardeal, care întru toate se lovește cu pergamena¹ ce s-au aflat, nu demult, în mănăstirea Zănoaghei.

Eu socotesc că țiganii noștri sunt foarte bine zugrăviți în povestea aceasta, care să zice că ar fi fost scrisă mai întâi de Mitrofan, ce au fost de față la toate și care la nunta lui Parpangel au iscodit un epitalamion sau cântare de nuntă, de unde țiganii lesne vor cunoaște pe strămoșii săi. Însă tu bagă samă bine, căci toată povestea mi să pare că-i numa o alegorie în multe locuri, unde prin țigani să înțeleg ș-alții, carii tocma așa au făcut și fac, ca și țiganii oarecând. Cel înțelept va înțelege!...

În urmă trebuie să știi, bade Pereo, cum că această operă (lucrare) nu este furată, nici împrumutată de la vreo altă limbă, ci chiar izvoditură noao și originală românească. Deci, bună sau rea cum este, aduce în limba aceasta un product nou. Soiul acestor feliu de alcătuirii să chiamă comicesc, adecă de răs, și de acest feliu să află și într-alte limbi. Însuși Omer cel vestit, moșul tuturor poeților (cântăreților în stihuri), au alcătuit *Bătălia șoarecilor cu broaștele*. Deci Omer este de bună samă începătoriul, precum acei înaltei neasămănatei poesii ce s-află în *Iliada* și *Odisea*, așa și aceștii mai gioase șuguitoare a noastre. După dânsul, în cât știu, au scris Tassoni italienește un poem, *La sechia rapita*, adecă vadra răpită, precum înțalesăi, în ceste zile un abate Casti, acum pe vremile noastre, încă au alcătuit o asemenea istorie, ce au numit-o *Li animali parlanti*, adecă *Jivinile vorbitoare*. Numai cât

¹ Pergamenă - pergament, manuscris pe pergament

povestea lui nu atârână pe temeiul istoricesc ca a noastră. Iară să fi alcătuit cineva ceva despre țigani, n-am cetit nice într-o limbă. Doară pentru că la alte neamuri europești puțin sunt cunoscuți țiganii, și pentr-aceasta o alcătuire ca aceasta la dânșii n-ar avea haz. Dară la oamenii din țara noastră, care treesc cu țiganii și le cunosc firea, nu poate să nu fie primită o izvoditură ca aceasta, cu atâta mai vârtos cu cât eu m-am silit în cât era cu puțință a metahirisi¹ multe cuvinte și voroave după gustul țigănesc, mai vârtos unde vorbesc țiganii între sine.

Cu toate aceste, dragul meu Pereo, multe am scris acolo ce poate că la mulți nu le va plăcea, însă toate adevărate. Greu era a vicleni² cronica și a scrie într-alt chip, căci din fir în păr așa găsii scris la cele doao mai sus numite cronice; iar cele alalte am luat din gura Mârzii.

Cea mai de pe urmă să știi că, fiind eu țigan ca și tine, am socotit cuvios³ lucru de a scrie pentru țiganii noștri, ca să să preceapă ce feliu de strămoși au avut și să să învețe a nu face și ei doară nebunii asemenea, când s-ar tâmpla să vie cândva la o tâmplare ca aceasta. Adevărat că aș fi putut să bag multe minciuni laudând pe țigani și scornind fapte care ei n-au făcut, cum fac astezi istoricii unor neamuri, care, scriind de începutul norodului său, să suie până la Dumnezeu și tot lucruri minunate bârfăsc. Dar eu iubesc adevărul.

De-oi vedea că află priință această osteneală a mea, vei dobândi și alte alcătuirii, însă nu de șagă, ci serioase și adevărat eroice.

Fii sănătos. Dat: 18 marț 1812. *La piramidă.* În Eghiptet.

¹ Metahirisi - a folosi

² Vicleni - a trăda, a falsifica

³ Cuvios - potrivit

Cântecul I Argument

Păn' Vlad Vodă pă țigani armează,
Asupra lor Urgia întărită
Pe Sătana, ce rău le urează.
Într-acea, luându-și de drum pită,
De la Flămânda pleacă voioasa
Țigănime drept cătră Inimoasa.

1

Musă! ce lui Omir odinioară
Cântași Vatrachiomahia,¹

¹ Musă: acest cuvânt este elinesc, obișnuit acum mai la toate limbile, mai vârtos la poezie, sau când scriu cu stihuri. Precum s-arată la mitologia elinilor, musă va să zică știință, sau mai vârtos zână aflătoare de știință. Elinii cinstea noao muse, precum: Clio, Euterpe, Thalia, Melpomene, Terpsihore, Erato, Polimnia, Orania și Calliope, care toate s-au zis ziele sau zâne, născute de Joie (sau Zevs) și fecioare viergure, de musică și poetică aflătoare. Pentru aceasta, poeticii elinești și lătinești, vrând să înceapă vreun cântec, le chiama întru ajutoriu. Iar poeticul nostru aici chiamă îndeosăbit pre acea musă care oarecând au cântat lui Omer *Vatrachiomahia*, adecă bătaia șoarecilor cu broaștele. (Mitru Perea)

Cântă și mie, fii bunișoară,
Toate câte făcu țigănia,
Când Vlad Vodă îi dede slobozie,
Arme ș-olaturi¹ de moșie²;

2

Cum țiganii vrură să-și aleagă
Un vodă în țară ș-o stăpânie,
Cum uitându-și de viața dragă,
Arme prinsă ră cu vitejie,
Ba în urmă îndrăzniră ș-a să bate
Cu murgeștile³ păgâne gloate;

3

Cum apoi, prin o gâlceavă amară
(Căci nu să nărăvea depreună),
Toți cari încătro fuga luară,
Lăsându-și țară, vodă și coronă.
Însă toate aceste să făcură
Prin dimoneasca amețitură,

4

Că, măcar cel fără asămănare
Mai rău duh dintru toate. Sătana.
Purure în iad lăcașul său are,
Focului nestâns fiind el hrana,
Dar totuși pe furiș câteodată,
Răzvrătind lumea, el se desfată.

¹ Olat - gospodărie rurală

² Moșie - în expresia *de moșie*: de veci

³ Murgesc - murg, negru

5

Iar de astă dată-l întăritase
Urgia (precum spun) blăstămată,
Ce văzând cu săcuri și baroase
Pe țigănimea noastră înarmată,
În tot chipul hotărî s-o strice,
Vrajbă întru dânsa aducând și price¹.

6

O! tu, hârtie mult răbdătoare²,
Care pe spate-ți cu voie bună
Toată înțelepția de supt soare
Și nebunia porți împreună,
Poartă ș-aceste stihuri a mele,
Cum ți le dau, și bune și rele.

7

Apoi zică cine câte știe:
Eu cu mândru Solomon oi zice:
Toate-s deșerte și nebunie!
Căci numa de acel este ferice
Care pe sine a cunoaște înceă
Și firea lucrurilor precepe.

8

De la miazănoapte mai departe,
Sus în văzduhul întunecos,
Este un loc (precum scrie la carte)

¹ Price - ceartă, conflict, discuție

² Hârtia e răbdătoare, căci pe dânsa poți scrie ce vrei, bun și rău. Pentru aceasta, poetul nostru, lipsă având doară de patroni și mețenați (protectori ai artiștilor și poezilor, n.red.), închină ostăneala sa hârtiilor!